

Egy környezet- és szolgáltatásorientált gazdaságfejlesztési modell

Napjainkban, amikor egyszerre változik a politikai berendezkedés, az ágazatok szervezeti felépítése, a minisztériumok feladata, természetesen rendre születnek a koncepciók, tervzetek és programok.

E koncepciók alapvetően eltérnek egymástól céljaikban, attól függően, hogy kik és kinek készítik őket. Közös azonban általában az, hogy szerepel bennük a múlttal való szakítás deklarálása, továbbá hogy jelentős célként szerepelnek bennük (párt)politikai, választási taktikai elemek.

E cikk írójának meggyőződése, hogy a pártpolitikai helyzetet tekintetbe kell venni. Ugyanakkor, szükség van egy szigorú szakmai apparátusra, amely ért az ágazat tevékenységéhez, el tudja dönteni, hogy a politikai célkitűzések közül mi az elfogadható és mi a keresztülvihetetlen.

A tanulmány egy ilyen felfogásban értelmezett közlekedési struktúra kiépítésének megalapozásához kíván elméleti oldalról hozzájárulni.

Az a kifejezés amit a *termelésorientációval* jelezni akarunk, többféle dolgot, szemléletet is megtestesít.

Egyrészt a „termelésorientáció” a „fogyasztásorientációval” állítható szembe: ez a „tervgazdálkodás” és a „piacgazdálkodás” megkülönböztetését jelenti.

Másrészt a „termelésorientáció” ellentétele a „szolgáltatásorientáció”. Ebben a megközelítésben a befejezett, legyártott termék és a folyamatban alakuló kiszolgálás, a szolgáltatás megkülönböztetése válik fontossá.

Végül a „termelésorientáció” átfogó értelmezése azonosítható az áru-, a pénz-, az eladás-központú, megtérülési fogalomrendszerben kalkuláló közgazdasági gondolkodás egészével és ezzel egy *sajátos, többdimenziós értékvilág* felépítését tűzi ki célul.

Az ezzel kapcsolatos kutatások elsősorban elméleti szintűek és mindeddig a fejlett országokban sem került bele a hivatali-irányítási gyakorlatba egy ilyen fajta új ökonómia mint bázisrendszer. Ennek ellenére ez a szélesebb értékskála hat.

Termelésorientáció – „fogyasztásorientáció”

A termelés növekedése a termelési eszközök termelését is növekedésre indítja; ám a növekvően megteremtődő kapacitások csak hatványozottan növekvő termelés mellett lennének kihasználva. Erre azonban

nincs elegendő kereslet: túltermelés – vagyis más szemszögből *alulfogyasztás* – lép fel. Ez a jelenség 7-10 évenként megismétlődik, körülbelül olyan időközönként, amikorra az átlagos termelőeszközök megújítása újra esedékessé válik.

A két világháború között nagyon sokféle próbálkozás indult meg e lüktetészerű válság kiküszöbölésére. Ami hasonló volt a megoldásokban az az, hogy *erősödő állami részvétel* jellemezte őket: erre a kihívásra azonban a különböző államok a legkülönbözőbb válaszokat adták.

Az államok egyik része diktatórikus alapon a hadigazdaság vagy ennek megfelelő gazdálkodási formák irányában változtatott: ide sorolhatók a fasizmus különböző formái és a Szovjetunió sztálini korszaka.

Az államok egy másik csoportja a piacgazdaság fenntartása mellett, sőt ennek érdekében keresett beavatkozási módokat: ide sorolható az Egyesült Államok gazdaságpolitikája, majd a Keynes-i anticiklikus állami beavatkozások különböző formái.

A második világháború után lényegében *két fő állami út* alakult ki.

A Keynes-i gazdaságpolitika a *fogyasztáshiányt* küszöbölte ki, mint a válság okát: állami beruházások révén az állam egyrészt mint közvetlen fogyasztó támasztott keresletet, másrészt pedig a munkaalkalomteremtésen keresztül növelte a fogyasztók fizetőképességét. Ezzel lehetővé tette, hogy a termelés ne fusson válságokba, hanem fenntartható maradjon.

Tehát az állami szabályozást tekintve ez a rendszer *fogyasztásorientált*: e fogyasztásorientáción keresztül tartja fenn az egyre bővülő termelést, azaz ebben a szisztémában e két érdek nem egymás ellen, hanem együtt, *egymásra utalva* működik.

A hetvenes évekre válik világossá, hogy ez a szabályozás is csak egy határig működik *zavarmentesen*: nevezetesen a fejlett országok fogyasztói társadalma is beleütközik egy korlátba: a *nyersanyagok és energiaforrások nem korlátlan fellelhetőségének korlátjába*.

A második világháború után kialakult másik tömb *szocialista vagy tervgazdálkodási kísérletbe* kezdett. Itt elvileg a válságok kiküszöbölése nem a fogyasztás oldaláról való ösztönzés, hanem a termelés oldaláról történő tervszerű visszafogás és csoportosítás, valamint a piac kiiktatása révén következne be. A második feltétel azonban a piaccal együtt az egész rendszer *önszabályozó-érzékelő készülékét* is megszünteti, így végül itt minden tevékenységnek csak a forráshiány szab határt, vagyis a verseny az *erőforrásokért* folyik. A hozzájárásban a közvetlen *alku-erő* a döntő.

Az ebből a szempontból kialakuló rangsor teljesen a *haditermelés prioritási sorrendjével* azonos: az élen azokkal, akik a hatalom közvetlen fegyveres védelmét biztosítják.

A fentiekből az is világos, hogy nem elég *ágazatról* beszélni: a hatalom gyakorlásához nélkülözhetetlen kapcsolatokat biztosító közlekedési, telefon- vagy tömegkommunikációs hálózat (sugaras főutak, K-vonalak, rádióadók) fontossága a saját ágazatából kiemelkedik, és ezek a létesítmények kiépülnek akkor is, ha közben az ágazat többi részére a maradékelvű, mindig lemaradó fejlesztés a jellemző.

A második világháború utáni „fogyasztói társadalmak” és a „szocialista országok” gazdaságpolitikáját összehasonlítva az állam az első esetben a piac önszabályozó jellegére építve avatkozott be a gazdaságba, míg a második esetben a piacot kiküszöbölve, *közvetlen beavatkozás* történik. Mindkét rendszer növekedésre orientált: az első a piaci koordináció révén harmonikusan fejlődni képes a nyersanyagok kimerítéséig; a második viszont *hatalmi koordináció* segítségével folyamatosan a saját belső tartalékait éli fel.

Ami ennek a két szisztémának az infrastruktúrával kapcsolatos viselkedését illeti, arra csak röviden utalunk.

A *fogyasztói társadalom* állami beavatkozási politikája számára az infrastruktúra az anticiklikus beruházáspolitikai igen jó terepe, hiszen itt az állam olyan módon növelheti a foglalkoztatottságot, hogy a magánvállalkozások lehetőségeit emellett meghagyja a magántőkének. Ugyanakkor az infrastruktúra tartalma, azaz a kapcsolatok létrehozása, az oktatás, az egészségügy hálózatai stb. alkalmasak arra, hogy térben és társadalmi rétegekben kiterjesszék az országon belül a prosperitást, azáltal, hogy előkészítik a terepet a magántőke számára.

Ha a *szocialista állam* is létrehozná a hasonló infrastruktúrát, az az állandó munkaerő- és áruhiánnyal küszködő „klasszikus” szocialista gazdaságban építéssel semmilyen pozitív hatással nem járt volna.

Termékorientáció – szolgáltatás-orientáció

Összefüggésben a fogyasztói társadalom előbbiekben vázolt fejlődésével, lezajlott egy másik, párhuzamos folyamat is. Ennek leírását azonban kissé távolabbról kell kezdeni.

Az emberi munkamegosztásnak – nagyon durva történeti lépcsőkben – néhány olyan fázisát kívánjuk megkülönböztetni, amelyek gyökeresen átrendezték az ember-termelés-környezet kapcsolatot.

Ha az íjat-lándzsát készítő, a tisztásokat birtokba vevő embercsoportokhoz viszonyítunk, akkor a tudatos földművelést folytató, irtásokat létrehozó ember

komolyan beleavatkozik a természetbe. Nyeresége azonban óriási: egy nagyságrenddel, azaz mintegy $0,1 \text{ fő/km}^2$ -ről $1,0 \text{ fő/km}^2$ -re növekedik az eltartható népesség [1], létrejönnek a falvak, amelyekben belül továbbfejlődik a munkamegosztás, miközben kifelé továbbra is igen kicsi az árukapcsolat, és lényegében sokáig fennmarad a *kollektív önellátás*.

Az az államszerveződés, ami lényegében a falusi társadalmakat integrálta, regionális értelemben is munkamegosztást hozott létre: egyben a területi eltarthatóságot egy újabb nagyságrenddel meg tudta növelni, most már mintegy 10 fő/km^2 -re.

A falusi térségek közvetlenül eltartott népessége lényegében máig megőrizte ezt az értéket, miközben a nagyipar elterjedése az utolsó 150 évben teljesen *áttrajzolta a településhálózatot*. A regionálissá fejlődő iparosodás folyamatosan hívott életre városokat, regionális központokat, ahol a korábbihoz képest egy további nagyságrenddel több népesség vált eltarthatóvá.

Ezt az igen önkényes és vázlatos, hézagos fejlődésvonalat azért tartottuk szükségesnek előrevetni, mert a ma időszerű váltás, a *posztindusztriális vagy szolgáltatási típusú gazdaságba való átmenet*, megítélésünk szerint a felsoroltakhoz hasonló léptékű változást jelent. Azaz a kialakuló új folyamatok nem csupán a népességen belüli foglalkoztatási szerkezet eltolódását, de a népesség eltarthatóságot, a népesség regionális, térségi elhelyezkedését is *alapvetően megváltoztathatják*.

Az a piacgazdaság, amely a mai Európához való közelítést lehetővé tenné, egy szolgáltatásorientált gazdaság piacgazdasága kellene hogy legyen, ahol a vevő az átlagos ipari termék megvásárlásakor tulajdonképpen az ár 80%-ában szolgáltatásokat fizet meg.

Ez a szolgáltatás-hányad azonban nem csupán új szolgáltatási ágazatok felfejlődését jelzi, de azt is, hogy a hagyományos ágazatokat is *teljesen áthatotta a szolgáltatás*. Ahogy az átstrukturálódás a mezőgazdaságban foglalkoztatottak iparba áramlását követően egy teljesen megújított, átiparosított mezőgazdaságot hozott létre, ugyanúgy a szolgáltató társadalom is a mai fokán a hagyományos ipar és a szolgáltatás *nagyfokú összefonódását* jelenti.

Az Európába történő bekapcsolódás ennek a teljes folyamatnak a megközelítését jelenti. Míg a hagyományos termék előbb elkészül és azután a piacon eldől, hogy kell-e valakinek vagy sem, addig a szolgáltatás, illetve a zömében szolgáltatást tartalmazó termék szinte a vevő megrendelése és a vele való folyamatos konzultáció szerint készül.

Azaz a vevő igényei szerinti változtatás mint visszacsatolás nem a következő gyártási fázisban, hanem már magában az adott gyártási fázisban érvényesíthető. Ez a különbség ahhoz mérhető, mint amit a terveződés és a piacgazdálkodás között bemutattunk: tehát amikor az első esetben nem volt piaci

visszacsatolás és a termelő nem tudott mihez igazodni, illetve amikor a második esetben a piacon eldőlt, hogy van-e kereslet a gyártott termékre, vagy nincs, és a termelő ennek megfelelően – utólag és megkésve, de még nem túl sok pazarlás árán – igazodni tudott a kereslethez.

Lényegében ez a szabályozási eltérés az egyik meghatározója a tervgazdaság és a piacgazdaság közötti *hatékonyságkülönbségnek*.

A szolgáltatásorientált gazdálkodási modell és az infrastruktúrafejlesztés kapcsolatában a továbbiakban az egyik irányú összefüggést kívánjuk kiemelni: nevezetesen a szolgáltatások elterjedésének *előfeltétele* az infrastruktúra kiépítése.

A nem tárolható és ezért adott időhöz és térhez kapcsolódó szolgáltatásnak az igénybevevő számára könnyen elérhetőnek, a szolgáltató számára jól szervezhetőnek kell lennie. Ez viszont elképzelhetetlen a párhuzamosan kialakuló infrastruktúrahálózat léte nélkül.

A kútról való vízfordás felváltható lenne a vezetékhálózat kiépítésével stb. A termelésnek gyáriparrá fejlődéséhez hasonlítható az a távlat, amit az infrastruktúrahálózatok megjelenése közvetlenül a szolgáltatásokban jelentett: *hálózatú fejlődött szolgáltatások* jelennek meg, mint a szolgáltatási tevékenység dominánssá válása.

A fentieket összefoglalva: az infrastruktúra és a szolgáltatások fogalma *nem tekinthető szinonimának*, már csak formális szempontból sem: az előbbi eszközként, vagyonként nyilvántartható művi hálózatokat testesít meg, míg az utóbbi tevékenységet jelent.

Termelésorientáció – környezetorientáció

(A gazdaság, az infrastruktúra és a környezet kölcsönkapcsolatai rendszerszemléletben)

Az eddigiekben mind a termelés, mind a vele szembeállított fogalmak értelmezésénél a gazdaság fogalmakörén belül maradtunk. Most azonban olyan fogalmakör kívánunk felvázolni, ami kivezet a gazdálkodás hagyományos értelemben vett fogalomrendszeréből.

Az infrastrukturális, területi és környezeti kérdések gazdaságcentrikus megközelítése azzal a hatással is járt, hogy e teljes kérdéskörre rávetült a gazdálkodási-pénzügyi fogalomrendszer; ráadásul a mindennapi gazdálkodás szférájában egyre inkább egy mikro-gazdasági fogalomrendszer. Így kerültek bele a területi igazgatás vagy az iskola létének kérdései a *meztérülési* számításokba, és így váltak a telepítési vagy erőforrás-értékelési problémák döntően gazdasági kalkuláció alanyaivá.

Másfelől viszont túl kell lépnünk az *infrastruktúra egészének piacként való szemléletén* is. Nem vitatva, hogy a legtöbb szolgáltatási elem (pl. kereskedelem,

szállítás, hírközlés, víz- és energiaellátás) *elsősorban piaci körülmények között* kell hogy működjön, ugyanakkor ténylegesen létezik egy, elsősorban a hálózatok kialakítását érintő tevékenység, amely nem közvetlenül kapcsolódik a piaci megtérülési kalkulációhoz. Ez utóbbiakat tekinthetjük *szűkebb értelemben infrastruktúráknak*.

Ezek a jelenségek az elnevezésüket is onnan kapták, hogy kívül esnek a gazdálkodás logikáján. Nemcsak az infrastruktúra tartozik ide, de általában az úgynevezett *externáliák*, amelyek gazdasági fogalomrendszerben nem is értelmezhetők. Ide tartozik a *környezet* fogalomköre is.

A korábbi eljárások az externális elemek *internalizálását*, azaz a gazdálkodási-megtérülési logikába való beemelésüket célozták, de a pénzben való kifejezésre irányuló elméleti próbálkozások tulajdonképpen nem vezettek eredményre.

A *másik irányzat* nem beemelni igyekszik a külső tényezőket az egydimenziós pénzmegtérülési rendszerbe, hanem a gazdálkodási rendszer kiterjesztésére törekszik.

A rendszerszemlélet még egy további segítséget is tud adni, nevezetesen a tárgyalt rendszereket nemcsak a pénzügyi-gazdálkodási rendszer, hanem egymás összefüggéseibe is be lehet helyezni.

A gazdasághoz képest externáliákat képező különböző rendszerek többsége sorba rendezhető a ciklusai időtartama szerint. Így a legtartósabb rendszernek tekinthető a természeti adottságok, a környezet szintje. Ehhez képest változékonyabbak bizonyos társadalmi struktúrák, majd tovább a művi adottságok: a területi, települési- és infrastruktúra-hálózatok.

Az infrastruktúra-fejlesztéssel kapcsolatos tanulmányoktól átvett kifejezéssel *követő típusú fejlesztésnek* kell tekintenünk azt, ha a mozgékonyabb, adaptívabb rendszer struktúrameghatározóként lép fel, és alkalmanként „magához torzítja” a lassúbb rendszer kiépülő elemeit. Konkrétan ez a jelenség játszódik le, amikor az állam közvetlenül a termelésbe avatkozik, és a termeléshez igazodik a területi- és az infrastruktúra-hálózatok kiépülése (és továbbmenőleg mindez a fejlesztés nem számol a természeti környezettel mint adottsággal).

A termelés változásaira hatni kívánó politikának a termelést meghatározó kereteket, tehát a területi és infrastrukturális rendszereket kell változtatni, míg a megváltozott keretek kitöltését a termelés belső átrendeződésére kell bízni.

Általában elmondható, hogy a struktúrák *kitöltésére* az önszabályozó rendszerek a legalkalmasabbak.

Szolgáltatás-orientált gazdálkodás

Mivel a gazdaságcentrikusság a teljes fogalmi készletünket uralja, ezért nem könnyű olyan szem-

pontokat követni, ami mindezt meghaladná. A továbbiakban sem vállalkozunk átfogó rendszerleírásra, ehelyett csak mozaikokat tudunk felvillantani.

Az infrastruktúra és a szolgáltatások összefüggéséről az eddigieken túl elmondható, hogy szinte szinoním fogalomként való kezelésük eredeti oka is a termelés-központúságban rejlik: innen tekintve ugyanis mindkét fogalom „tercier”, tehát „harmadik”.

A szorosan értelmezett, tehát „építmény, létesítmény” jelleggel rendelkező infrastruktúra azonban valójában nem ugyanabban a sorban „harmadik”, mint a szolgáltatások, hanem egy másikban.

Az előbbire a helyes származtatási vonal a *forgóeszköz-állóeszköz-infrastruktúra*. Míg a forgóeszközök egyetlen termelési ciklusban felhasználódnak és beépülnek a termékbe, addig az állóeszközöket az jellemzi, hogy több termelési ciklus alatt használódnak el, mert tartalmilag nem a termékekhez, hanem a termelőeszközökhöz kapcsolódnak. Az infrastruktúra ebben a sorban az „*állóeszközök állóeszköze*”: azaz élettartama konkrét termelőeszközökhöz sem kapcsolható, azokból is több ciklust szolgál ki egymás után.

Ezzel szemben a szolgáltatás „*dimenziója*” nem egy eszköz, hanem egy tevékenység. Ennek megfelelően eredetileg a származtatási vonala is különböző tevékenységek osztályozásához kötődik: a *primer, szekunder és terciér* ebben az értelemben különböztethető meg. Primer tevékenység a természetben előforduló javak közvetlen megmunkálása, azaz a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás, továbbá a kitermelő ipar. A szekunder tevékenység a primer tevékenység termékeire épül, tehát ide sorolódik a feldolgozóipar.

Eredeti felfogásban az ipari (feldolgozó ipari) termékekkel történő manipuláció, azaz a kereskedelem, a szállítás, a javítás-karbantartás, a könyvelés illik bele ebbe a sorba (miközben ugyanezek a szolgáltatások a primer tevékenység termékein is ellátandók).

Maga a szolgáltatás fogalma azonban termékenyebbnek bizonyult, mint egy ilyen megközelítés mutatná: mindenekelőtt az „*árúként adható, de termékformát nem öltő tevékenység*” értelmében vált meghatározóvá. Szabó Katalin [2] a szolgáltatások hét sajátosságát tartja szükségesnek megemlíteni. Ezek:

a) *Termelése pillanatában elfogyasztják* – így nem ölt termék formát,

b) Megvalósulásához nélkülözhetetlen a *fogyasztó jelenléte*.

c) Eladó és vevő *személyes viszonyba* kerülnek általa.

d) Csak *korlátozottan helyettesíthető* mással.

e) *Helyhez kötött*, csak korlátozottan exportálható.

f) *Nem készletezhető*, nem raktározható.

g) A termékekhez képest jelentősebbek az *extern hatásai*.

A hivatkozott könyv a termékformát öltő áruk és a szolgáltatások egymásba csúszását emeli ki, mint a

közgazdaság szempontjából egyik legalapvetőbb új vonást, olyat, ami a piac és az áru hagyományos értelmezésének újragondolását, átfogalmazását vonta maga után.

Lényegében ezzel azonos kiindulású az az értelmezés, miszerint a termelés és a piacon történő megmértetés időviszonya megváltozik: a piaci tapasztalat visszacsatoló hatása nemcsak a következő gyártási folyamatban, hanem az adott, aktuális folyamatban érvényesíthető. Az infrastruktúrával kapcsolatban fentebb említett fogalmakkal operálva azt mondhatjuk, hogy már a forgóeszköz-ráfördítés sem vész el, mert már az adott ciklusban módosítani tudjuk (a kapott információk alapján) a termelést.

A szolgáltatások feltételei és hatásai: e feltételek adottsága Kelet-Európában

A szolgáltatások által uralt gazdaság kialakulásához tehát a következő előfeltételeket gyűjthetjük össze:

- szükséges hozzá az, hogy a termelő rendelkezésére álljon az igényekre vonatkozó *információ* – ennek mibenléte, alapjai a piaci információval azonosak.
- szükséges hozzá egy *technológia*, ami lehetővé teszi a szolgáltatónak műszaki szempontból az igényekre való gyors, rugalmas reagálást.
- mind az információk, mind a rugalmas technológia előfeltétele egyes *hálózatok* kiépültsége: kapcsolatbiztosító és információhordozó hálózat, piackutató hálózat, illetve rugalmas készletállomány-ismeret, az ehhez tartozó adathálózat, kereskedelmi beszerzhetőséget biztosító üzleti hálózat, térbeli hozzájutást lehetővé tevő szállítási hálózat.

Mindhárom felsorolt előfeltételről egyaránt elmondhatjuk, hogy *a feltételek a piacgazdaságban megteremtődtek, de a tervgazdaságban annál kevésbé*. Így az előbbiben a szolgáltató gazdaságba való átnövés szerves módon mehetett vége.

A fenti előfeltételek alapján kialakult szolgáltató gazdaság *hatásai*:

- mind a gyártáshoz, mind a fogyasztói piachoz a készletezendő termék jelentősen csökkenthető, helyette az információ-hozzáférhetőséget kell biztosítani,
- ez a változás lehetővé teszi a fajlagos anyag, energia (a szállítások, a raktári manipuláció stb.) felhasználás csökkentését,
- új viszony alakul ki vevő és eladó (termelő) között, amely személyességen alapul és egyszeri vételi aktus helyett folyamatos kontaktusként kíséri a termelés-fogyasztás egészét.

Milyen átmenetekkel közelíthető meg egy kelet-európai országban a szolgáltató társadalom? Vizsgáljuk meg először a feltételeket!

1. A kiemelt pozícióban levő termelők számára a legfontosabb információk nem piaci típusú, és nem a vevő igényeire vonatkozó ismeretek, hanem a várható szabályozók alakulására és a forráselosztási harcban a kormányzat felé alkupozíciót biztosító, zsarolásra alkalmas kulcsok ismerete. Ezen múlik, hogy a redisztributív elosztásnál versenyben képes-e maradni, esetleg javítani tudja-e a pozícióját egy-egy ágazat, érdekcsoport. Amíg a termelői, szolgáltatási működés másodlagos, az új fejlesztés pedig a fogyasztó jó kiszolgálásától független, attól eltérő szempontrendszerek és csatornák igénybevételével érhető el, addig a termelő, a szolgáltató semmiféle sorsközösséget, érdekközösséget nem érez az általa kiszolgált fogyasztóval. A fogyasztó elégedetlensége csak bizonyíték arra, hogy a termelői érdekcsoport minden jóakarata (ezt kell demonstrálni) ellenére az elosztásnál igényelt fejlesztési támogatások nélkül „baj lesz”.

Ettől a logikától teljesen idegen az a szolgáltatói mentalitás, amely képes lenne felismerni, hogy a fogyasztó minél jobb kielégítése a saját érdekeivel összhangban van, és ennek megfelelően képes arra is, hogy a fogyasztóval együtt, vele konzultálva tegyen is e közös célért.

Nyilvánvaló kapcsolódások érezhetők itt más gazdaságpolitikai alapkérdésekkel: *bérreform* – nem a béarányok változtatására, hanem a munkának az értékén történő megfizetésére is kiterjedő bérreform – nélkül a fogyasztónak nincs a kezében az az eszköz, amellyel ő tehetné fontossá magát a termelő számára. Másrészt a tulajdonosi érdekek rendezése nélkül óhatatlanul az állóeszközök felélése és az új fejlesztési forrásért való harc marad „*racionális*” a termelők számára. E két feltétel nélkül a piaci információk nem válnak fontossá, következésképp nem alakul ki a szolgáltató társadalom ezen első feltétele.

2. Az a *technológia*, ami a megrendeléssel egyidejű, szolgáltató típusú tevékenységet tenne lehetővé a termelőnél, szerves módon nem fejlődhetett ki az eltérő érdekeltségi viszonyok között. Ez szükségessé teszi e technológia átvételét, importálását. A technológiához való hozzájutásért, az importért a termelők természetesen ugyanúgy harcolnak, mint általában a forrásokért. Nem is erre kell felhívni a figyelmüket, hanem éppen az ellenkezőjére: hogy tudniillik a magasszintű technológia fontos, de nem elégséges feltétel, önmagában ezt csodaszernek beállítani hibás lépés. Ellenkezőleg: ha az érdekeltségi viszonyok nem ösztönzik a fentebb elemzett módon a szolgáltatások kialakulását és terjedését, akkor éppen az annak szolgálatába állítható rugalmas technológia válik fölöslegessé: ekkor kezd a korszerű technológia korszerűtlen feladatokat ellátva értelmetlenné, illetve *státuszszimbólummá* degradálódni. Ráadásul éppen emiatt,

valamint további feltételek hiányában és a technológia szerveződése nélkül e technológia nem képes terjedni sem, hanem helyben marad és leépül: *fejlődés helyett hozzáromlik az általános körülményekhez*.

Ez azonban csak a nemzetgazdaságnak és a fogyasztónak probléma: a világban addigra már létezik egy új „*csoda*” technológia, és a termelő érdekcsoportja már azon dolgozik, hogy ennek nélkülözhetetlenségéről és mindenhatóságáról meggyőzze a kormányzatot. Csak példaképpen meggondolhatjuk: hány közúti jelzőlámparendszer váltotta egymást az utolsó húsz évben a főváros csomópontjain, vagy hányadik telefonközpont-technológia érkezik az országba anélkül, hogy a telefonálni szándékozó számára érdemleges javulás lenne érezhető az alapszolgáltatásban. De nyilvánvaló, hogy az oktatási reformok technológiai oldala, vagy az egészségügyi felszereltség sem mentes a leírt problémáktól.

3. A szolgáltatások felfutása harmadik előfeltelként a *hálózatok kiépültségét* említettük. Mivel az infrastruktúra-hálózatok egyoldalú kiépülésével már korábban foglalkoztunk, itt elegendő csupán emlékeztetni arra, hogy e hálózatok is a központi redisztribúció hatalomgyakorlási módjával összhangban, következésképp a fogyasztó igényeivel keveset törődve alakultak vagy fejlődtek: ennek megfelelően sem a sokoldalú piaci információ továbbítására, sem az ugyancsak sokoldalú rugalmas szállítási, készletelési stb. manőverekre, illetve ezek információs oldalról való biztosítására sem különlegesen alkalmasak. Ugyanez a sokszínűség és az ebből eredő flexibilitás hiányzik az oktatási és egészségügyi hálózatokból is.

Visszaulthatunk végül az előző feltétel, azaz a korszerű technológia elterjedésének a problémájára, aláhúzva, hogy a sokoldalú kapcsolati hálók bármiféle újdonság elterjedésének, hatásának a kifejtéséhez is nélkülözhetetlenek.

Kelet-Európa lehetséges stratégiái

Ha tehát elfogadjuk, hogy a felsorolt három előfeltétel *alapvető* a szolgáltató gazdaság kialakulásához, akkor szomorúan állapíthatjuk meg, hogy *Kelet-Európában mindhárom feltétel hiányos*.

Miközben a fejlett piacgazdaságokban a piac hagyományos formáinak módosulásáról beszélhettünk, aközben azt láthattuk, hogy csupa olyan feltétel teszi lehetővé a gazdaságnak ezt a fajta módosulását, amelyet maga a piac, vagy a piac érdekében működő állam teremtett meg.

Úgy is fogalmazhatunk, hogy amikor a nyugati társadalmak elindultak egy olyan irányba, ami lehetővé teszi az állam és a közszolgáltatások igen kiterjedt részvételét a fogyasztó ellátásában, akkor megteremtették ennek a lépésnek a feltételeit is. Így – bár

nagyon sok tekintetben úgy tűnhet, hogy az elvek és az ideológia éppen a felhagyott szocialista értékekhez közelítenek – ez a közeledés távolról sem azonosítható azzal a szocializmussal, amitől viszont Kelet-Európa éppen eltávolodott. Ennek az eltávolodásnak az oka nagyon is nyilvánvaló: mögötte áll az a felismerés, hogy *a választott gazdasági út zsákutca, járhatatlan*; ugyanakkor az a felismerés is, hogy a tévút azért lehetett olyan stabil, mert – a hangoztatott ideológiától távol álló – hatalmi érdekek alapján egy igen erősen *önfenntartó rendszerré* épült ki. Azt világosan kell látni, hogy a szolgáltató társadalom értékrendje nem a ténylegesen érvényesített, hanem csak az ideológiaként hangoztatott értékekhez áll közel.

A kérdés úgy foglalható össze, hogy vajon egy picot kikapcsoló gazdasági gyakorlat után, amelyben a posztindusztriális értékek egy része kifejezetten lejárátódott, *elképzelhető-e más út* a szolgáltató gazdasághoz való felzárkózás irányába, mint végigjárni a piacépítés és az azt serkentő infrastruktúra lépcsőit, hogy ezen keresztül a korszerű technológiát vonzó, arra *adaptív gazdaság szerkezet* kialakuljon.

Jelenleg ugyan szívesen bízunk egyfajta útrövidítésben, csodában, de nem lehet olyan megalapozott a várakozásunk, hogy közben racionális lépéseinket ne a piactudás, mégpedig az állam által elősegített, *a szabályozók által nem gátolt, hanem ösztönzött piacépítés* irányába tennénk meg.

Ebben a folyamatban válik meghatározóvá mindaz a tapasztalat, ami a piactudások ki- és átalakulásával kapcsolatban felhalmozódott. Ennek megfelelően a szolgáltatásorientált fejlett gazdaságokkal való kontaktuskialakítás hibás sorrendjének tűnik az, amely az előfeltételek közül *a technológia átvételére* helyezi a fő súlyt, megelőzve a gazdaság önszabályozási rendszerének és a kapcsolatokat biztosító struktúráknak az átalakítását.

Az átstrukturálódással kapcsolatban az egyaránt sürgető feltételek közül az *állami szintű teendők* között az új típusú infrastruktúrahálózatok kiépítésének az átgondolása a működő piacnak és a technológiai terjedésnek is előfeltétele. Alá kell azonban húzni, hogy nem általában a több infrastruktúra, hanem éppen az említett, tehát a kívánatos piaci működést és a technológiai adaptivitást elősegítő infrastruktúra az, amire szükség van – ennyiben tehát *az előfeltételek összefonódnak*. Az ilyen feltételeknek megfelelő infrastruktúra ösztönzését felvállaló állami politika tekinthető elsődlegesnek, és ezt kívánjuk infrastruktúra-orientált állami politikaként elfogadtatni.

Korábban a szolgáltató gazdaság *hatásai* között soroltuk fel a szállítások és készletek csökkentését, általánosabban az anyag- és energiafogyasztás mérséklődését, valamint az emberek közötti kapcsolatok személyesebbé, humanizáltabbá, értékgazdagabbá válását.

Kiemeltük, hogy a szolgáltató gazdaság mint lehe-

tőségeket hozza magával ezeket a hatásokat, de eddig nem húztuk alá azt a tényt, hogy éppen ezek a hatások egy más megközelítésben, a környezetorientáció szemszögéből válnak *kiemelkedő értéké*. A posztmodern gazdaság tudati, ideológiai szintézisének alapjait célszerűen nem is az infrastruktúra vagy a szolgáltatási orientáció magyarázata, hanem a *környezetorientáció* felől kell megközelítenünk.

Környezetorientált fejlődési stratégia

A második fejezetbeli elemzéseink a termelés, a piac, a fogyasztás, a szolgáltatások körében, de mindvégig a gazdaság rendszerén belül vázolták fel a *lehetséges modellek* irányait. Bár korábban rámutattunk arra, hogy az externáliák megnevezés maga is a gazdaság szemszögéből nevesíti az azon kívül elhelyezkedő világot, eddig modellszerűen nem közelítettünk egy ilyen típusú fejlődés felvázolásához.

Ugyanakkor az a problémakör, hogy *fejlődése során mindegyik gazdaság feléli és kimeríti a földi környezet tartalékait*, egyértelműen egy gazdaságnál szélesebb, átfogóbb rendező elv szerinti nézőpont szükségességére utal.

Ennek a kérdéskörnek széles körű irodalma van, itt egyetlen aspektusra tartjuk fontosnak kitérni.

A környezetorientált gazdaságpolitika (energiapolitika, közlekedéspolitikai stb.) *nem azonos* azon elképzelések összességével, amit az egyes ágazatok saját megszokott stratégiájuk kiegészítéseként *környezetvédelmi intézkedések* szükségességeként felsorolnak. Ezek a kiegészítések ugyan fontosak, divatosak is – magára valamit is adó ágazat, nagyvállalat stb. ma már nélkül nem ad ki a kezéből tervet –, de ezek a kiegészítő intézkedések szinte mindig *a gazdaságosság ellenében történő áldozatvállalás* demonstrálását jelentik. Azt prezentálják, hogy a szűkebb szakmai vagy gazdasági érdek mellett nem hanyagolható el a tervezett akciók eredményeként kialakult *környezetpusztítás csökkentése* sem.

A környezetorientált fejlesztéspolitika nem ezt jelenti, ellenkezőleg: olyan fejlesztéspolitikát, ahol a környezeti egyensúly megtartása nem a fő szabályozási irány ellenében, annak kiegészítéseként, pótlásaként jelentkezik. Éppen olyan szabályozási alapelvekre van szükség, amelyek maguk biztosítják a környezeti konfliktusok és katasztrófák elkerülését: ezen feltételek figyelembevételének tehát nem áldozatvállalásként, hanem racionális cselekvési irányként kell megjelennie a gazdálkodók egyéni mérlegelésében.

Fleischer Tamás

Irodalom

[1] Balogh Zoltán: Tanulmánytöredékek a népeségrobbanásról (Medvetánc, 1982/1. szám)

[2] Szabó Katalin: A „lányuló” gazdaság Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989.

LAPALAPÍTÓ AZ
ÉPÍTÉSGAZDASÁGI
ÉS SZERVEZÉSI INTÉZET
(1967)

GYORS JELENTÉS

AZ ÉPÍTÉSI PIAC
TÁJÉKOZTATÓJA

Az

ÉPÍTÉSI VÁLLALKOZÓK
ORSZÁGOS
SZAKSZÖVETSÉGE
és az

EGSZI

GAZDASÁGSZERVEZŐ
INTÉZET
lapja

Felelős szerkesztő:
Dr. Máté Jánosné

Szerkesztők:
Cs. Bánhalmi Andrea
Gáti Péter

Munkatársak:
Makádi Lászlóné
Tukarcs Jánosné

ISSN 0230 - 175X

Kiadja: a GYORSJELENTÉS
Szerkesztősége Kft.

Felelős kiadó: a Kft. ügyvezetője
Szerkesztőség és kiadóhivatal:

1132 Budapest XIII., Visegrádi u. 59.
Telefon/Fax: 140 3634

Készül a Százszorszép Kiadó és
Nyomda Kft.-ben

1096 Budapest, Haller u. 76.
Telefon: 114 1453

Ügyvezető igazgató:
Vas Ágota

Terjeszti a Magyar Posta
Előfizethető

bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál,
a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési
és Lapellátási Irodánál; Budapest XIII.,
Lehel út 10/A. (Telefon: 112 8860; Postacím:

HELIR Budapest 1946)

közvetlenül, vagy postautalványon, valamint
átutalással a HELIR Postabank Rt.

219- 98636 021- 02799

pénzforgalmi jelzőszámra.

Egyes példányok beszerezhetőek
az ÉGSZI Nyomtatványértékesítési osztályán

(Budapest V., Arany János utca 9.

Telefon: 111 7808, 111 4469, 132 1911

Postacím: Budapest, 112. Pf.: 167 1519)

Előfizetési díj egy évre 2160 Ft,
negyedévre 540 Ft, egyes szám ára 90 Ft

Megjelenik: havonta kétszer.

Ívterjedelem: 6,0 (A/5) ív

TARTALOM

A kivitelező építőipar 1991. évi gazdálkodása	2
A kárpótlási jegy felhasználási lehetőségei az állami vagyon privatizációja során	10
Mit kell tudni a Munkavállalói Résztulajdonosi Programról?	14

VERSENYTÁRGYALÁS

Verseny tárgyalási felhívások	9, 16
-------------------------------	-------

PIAC

Üzleti lehetőségek	24
--------------------	----

GAZDÁLKODÁS

Egy környezet- és szolgáltatásorientált gazdaságfejlesztési modell	28
---	----

ÉVOSZ HÍREK

Ismét a németországi szervezett munkavállalásról	37
Németországi tőkebefektetés, kooperáció, együttműködés	37

ÚJDONSAGOK

REICH-betonszivattyúk	41
-----------------------	----

A szedés ROSYTEXT Plus szövegszerkesztő
felhasználásával készült a szerkesztőségben
A tördelés és levilágítás az INNOVAPRESS
Sajtó és Pr. Ügynökség munkája

Tisztelt Olvasóink és Szerzőink!

A Gyorsjelentés szerkesztőségének címe, telefon- és faxszáma
1992. március 23-tól megváltozott.

Új címünk:

1132 Budapest XIII., Visegrádi u. 59.

Új telefon- és faxszámunk: 140 3634

JELENTÉS

AZ ÉPÍTÉSI PIAC TÁJÉKOZTATÓJA

